

Búcsúzás: Nem tarthat itt, a' mi tenyészik.¹ (Némelből van fordítva. Melodiája esmeretes, 's Himmel² szerzése.)» Ennek igaz voltáról azonban nem tudtam meggyőződni.

Mindeddig ennyit sikerült a tévesen Verseghegynek tulajdonított zeneszereményekről megállapitanunk; ezek után valószínű, hogy a *Klárrikához*.³ *A' korosabb Szépség, A' Szerető' boldogsága, Dámon és Rozlilis*⁴ és az *Eggy Álom* igazi szerzőit is előbb-utóbb megtaláljuk és így igazolódik, hogy Verseghegy zeneszerzőnek is ép oly kevéssé volt eredeti, mint regényírónak.⁵

MAJOR ERVIN.

DUGONICS MINT TANÁR.

Vagy egy évtizede, Balog Gusztáv vidéki színházi karmester szíveségéből olvastam apjának, Balog Istvánnak naplóját, mely azóta a Nemzeti Múzeumba került.⁶ Már akkor kiírtam magamnak a Dugonics tanárságáról szóló részt, melyet itt közlök. E napló már Gyulai Pál kezében is megfordult. Belőle vette át Katona életrajzába az ott közölt adomát. A napló igen érdekes. A *Mátyás diák* szerzője itt iskolázott, sokat meglátó embernek mutatkozik, ki szülőföldéről, hol még a kuruckor emlékei csillámlanak meg, a népeletről, katonabeszállásokról, az 1807-iki budai országgyűlésről, a pesti életről érdekes mozzanatokot jegyez föl. Balog e naplót fiának írta. De ezen kívül sok naplócikke jelent meg a Hölgyfutárban, Színházi naptárban (1857), Napkeletben, Vas. Ujságban, Mátyás király könyvesházában (népies gyűjtemény). Ezeket mind érdemes volna összegyűjtve kiadni és maronább modorban Déryné emlékiratainak párját kapná meg a közönség.

Az itt következő részt természetesen az eredeti helyesírás szerint közlöm.

Dugonics András

Matheseos professor volt, nagy historicus, és magyar író és nekem is professorom a hetedik oskolában az Algebrára tanított, mivel én 2-ik eminensi calculussal jöttem Pestre a 11-ik Padba ültetett leg szélrül, és kötelességem lett volna ügyelni az egész padra melyben 10-en ültünk, hogy figyeljenek,

¹ Sághy Ferencz: *Verseghegy Ferencz' Maradványai és élete*. 1825. 130—132. l. Híabasan közli újból Halmy Gy: *Versegi Ferencz élete és munkái* 1891. 64. l.

² Friedrich Heinrich Himmel (1765—1814) berlini opera- és dalkomponista.

³ Amott a' hegynek zöld tövénn...

⁴ *Aglája* 214—215. l. Ezt megelőzőleg a kassai *Magyar Museum* I. kötetének 2. negyedében (1788—89. 188—89. l.) — kétségtelenül nem Verseghegyre valló — izléses és finom kísérettel *Thirzis és Kloé* címen jelent meg.

⁵ Császár Elemér: *Horatius és Verseghegy*. IK. 1899. 288. l.

⁶ Mint Balog Gusztáv említette, nővérénél, özv. Bakonyinénál, ki a Nemzeti Színház nyugd. tagja, szintén van egy csomó naplóféle az öreg Balogtól. Ezeket szintén jó lenne megszerezni a Múzeum számára.

mást ne tegyenek, mert szoktak némely tanulók enni, firkálni, beszélgetni, nem ügyelni az előadó professorra. Én eléggé vigyáztam lelki ismeretesen, de a fiatal ember néha meg feledkezik a rendről, és ki hág. Úgy lett velem is, már a 11-ik pad jó magosabb az elsőnél mivel minden pad kevéssel emelkedettebb volt a másiknál, hogy jól láthassuk a tanítót, és annak tábláját . . . tehát a lábunk alatt állvány volt deszkából mely deszkákból egy kimarjult helyéből, azt el vettük onnan és leültünk az üregbe, és kártya mesterségeket mutogatott egy zsidó tanuló fiu, mert zsidók is jártak iskolába velünk . . . Ezt meg tudta Dugonics az első padba ültetett, hogy sub vigili oculo legyek, engem mint vigyázót tartott leg nagyobb bűnösnek . . . Dugonics már 80 éves lehetett az időben még is jó erőben levő ember volt¹ . . . mikor prelegált nyáron szokása volt az első pad előtt fel' s alá sétálni és úgy prelegált, 's majd az egyik, s majd a másik kezét az első padunk szélén végig húzta, én pedig bizony nem rosz akaratóból, tentát öntöttem oda a pad szélére és azon midőn keresztül húzta kezét észre vette hogy nedves nézi látja a tinta foltot kezén, azonnal ki sült hogy én voltam kí állított a padból az ablak mellé, mely ki volt nyitva tehát a fal, és az én fejem közt volt a fél ki nyitott szárnya az ablaknak Dugonics kissé bosszankodva kérdéseket tett nekem, de a mellyekre nem tudtam felelni, és odajött közel hozzám hadonázott az arcom alatt, lássa domine (mondván) a mit kellene, nem tudja mert pajkosságon jár az esze, én faraltam míg lehetett és fejem az ablak táblát kissé oda találta nyomni a falhoz, hogy eltört, mire az ifjúság nevetett, az öreg is jól kacagott . . . ezzel csezengettek Finist, és haza mentünk, ezen tökéletlenséggel ki gondolná én nyertem annyit, hogy e jeles ember meg ismert, nem felejtette el az ablak törést, és mivel szokása volt néha jó időben az ifiakkal sétálni menni, olyankor, kivált rám ható, sokkal érdekesebb ismeretekkel mulatott bennünket, meg engedte nekem is, hogy hátul a többi megett követhessem . . . Mit keres itt Domine itt nincs ablak hogy törhessen. Ha meg engedi Nagyságod tanulni akarnék mert most sokkal érdekesebb tanokat beszél, mint az Algebrából. Úgy is volt. Nem volt az a helyecske Pesten Budán melyről régi történeteket nem beszélt. Ő mondá hogy a hatvani kapun² (mely még akkor 1806 . . . épségében meg volt és egy lábatlan béna huszár koldult alatta) ott 4-ik Béla alatt 10 ezer magyar hullott el a Tatárokkal ütközetben . . . és csak ugyan most is sok csontot találnak a tájon, ha mélyen ásnak, mások azt mondják, hogy ott valaha temető lehetett, de Dugonics azt állította hogy a temető fellyebb volt a Károly kaszánya³ háta megett Ország út⁴ téren Orci ház⁵ átal ellenében . . . Mutatta Budán a házat melyben Hunyadi Mátyás fogva volt, midőn bátyját Lászlót a várban fejezték. Mutatta merre volt a régi Fehérvári út Budáról nem a Szent Gellért (régí szerint Kelen hegy) hegy alatt mint most, mutatta a császár fürdő melletti malmot, mely aga lakás volt török időben, és

¹ Balog téved. Dugonics 1806-ban hatvanhat éves volt.

² Most a Kossuth Lajos-utca külső vége.

³ Ma: Városháza.

⁴ Károly király-út, Deák-tér.

⁵ Károly király-út és Király-utca sarkán.

közel hozzá a hegyen egy török kápolna (mosé) hová az idén (1806) is Juniusban jött egy pár Dervis Mekkából, és imádkoztak benne, az egyikről azt írta a Localblat nevű német ujság, hogy a mákonytól egyszer annyira megérsegedett, hogy kábulva rogyott össze ceremóniás imádsága alatt . . . Mutatta a Csonka tornyot . . . Mátyás templomát mellyet ő építtetett csehek által 1470-ben rajta van a Holló mai napig a tornyon, mint Hunyadiak cimere és az 1470 ilyformán van írva: 1A70 . . . Hogy a Rácvárost Tabánnak nevezték a magyarok, hogy Mátyás király Serviából hozatta a ráccokat és midőn meg érkeztek rác nyelven szónokolt előtök, mert 7 nyelven jól tudott beszélni . . . Magyarázta millyen pompás volt a régi Mátyás palotája mit ő még látott¹ és 1740 tájon Maria Theresia császárné átalakíttatott, és a hol most a Palatinus kert vagy-is most² közelebb a kormányzó kertje van ott csepükék, bokrok nőtek vadul még az ő idejében kívül esvén a vár falain; a ráccok kecskéi rágodtak rajtuk . . . s a t . . . Az iskolai törvények szerint tiltva volt a színházba járnai (a régi mívelt görög nemzetnél pedig parancsolva volt a színházba járás) de Dugonics nagy tekintély lévén a professorok közt néha megengedte mondván . . . No fíjaim ma szép darabot játszodnak a magyar theatumba elmehettek meg nézni magam is ott leszek, és ő páholyba szokott járnai a földszinten; és többnyire álva nézte az előadást. Ő piarista szerzetes volt. . . A többi professorok, mint Szücs, Trenka, Tomcsányi, soha sem szóltak hozzánk magyarul egyedül Dugonics néha midőn prelegált diákul, hosszú magyar szózatokat vetett utána magyar nyelven, vagy néha mesélt magyarul az iskolában, el beszélte az az előtti 50 évvel történt diáki jurátusi csinokat, mit édesen halgattunk, és ha félbe akarta szakasztani, azaz folytatni latin nyelven a prelectioját, addig kértük, hogy ismét folytatta meséit, miket igen édesen tudott elő adni a mi fogalmainkhoz úgy alkalmazta, hogy el voltunk ragadtatva az örömtől. . . .³ Ut eszembe azt is beszélte, hogy Szegeden mivel szegedi születés volt, az édes anyját boszorkánynak hitték, és be vetették a Tiszába, . . . ott le nem merült azért megégették.³

Rakodczay Pál
hagyatékából.

¹ Balog rosszul emlékszik D. előadására, ki 1740-ben született.

² Vagyis 1853-ban; Albrecht főhercegről van szó.

³ Balog e hozzávetése valószínűleg tévedés. Tudjuk, hogy volt ily hagyomány Dugonics anyjáról. Jósika Miklós a *Szegedi boszorkányokban* szintén így ír róla. De nehéz feltenni Dugonicsról, hogy, még ha igaz lett volna is a dolog, melyről újabb életrajzírói nem tudnak, hogy anyja boszorkányi voltáról, bár mások hiedelme szerint szólva is róla, így mesélt volna. Ezt a hagyomány után írhatta csak Balog, negyvenhét év múlva összekevervén a szóbeszéd adatait Dugonicséival. Sajátságos az, hogy színészeknél a téves meggyőződésnek ilyenén megerősödése s összefoódása az emlékezéssel talán még gyakoribb mint másfajta öreg embereknél. Már az is gyanús előttünk, hogy a napló e szavai: «ott le nem merült stb.» más tollal és tintával, tehát később irattak oda.